

Kommentaar - *reacties uit de praktijk* - op HANDELEN BIJ VERMOEDEN VAN SEKSUEEL MISBRUIK VAN KINDEREN EN JEUGDIGEN. Richtlijnen voor beroepsbeoefenaren - Commissie Seksueel Misbruik van Jeugdigen, Assen 1994

I.

1. Een goede zaak, dat er *enige ordening* wordt aangebracht (of een poging daartoe wordt ondernomen) in de zeer bonte en wervelende sector van bestrijding/aanpak/benadering van het probleem SEKSUEEL MISBRUIK VAN KINDEREN/JEUGDIGEN. En dat er wordt gepleit voor *samenwerking* en voor *multidisciplinair* optreden bij bijvoorbeeld onderzoek en behandeling.

2. Prima dat de Commissie afstand heeft genomen/gedaan van het (gebruik van) het begrip INCEST - empathie en nuchterheid weer wat meer terug ook op het zo gevoelige en controversiële terrein van seksueel misbruik van kinderen/jeugdigen, als welkome aanvulling op de vaak in overvloedige mate voorhanden zijnde bevlogenheid, emotie en (aanzetten tot) nieuw vijanddenken in menige studiedag/workshop/deskundigenrapport/voorlichtingsbijeenkomst.

3. Met veel waardering lees ik **paragraaf 5.4. Onderzoeksplanning**. Vooral het belang van de twee laatste zinnen ervan kan ik volmondig onderschrijven: "De afwegingen dienen altijd gemaakt te worden in het perspectief van de hulpverlening aan het kind. Het onderzoek is gericht op hulpverlening; het trauma mag door het onderzoek niet versterkt worden."

De paragraaf is wel wat kort gehouden en met name de twee geciteerde stellingnames hadden beter wat gedetailleerder kunnen worden toegelicht.

Bij het onderzoek *van* seksueel misbruik van kinderen, met name als dit identiek is aan onderzoek *naar* seksueel misbruik, zijn extra aandacht en zorg geboden; dan zijn ook de problematiek van de rol resp. van de verschillende rollen van de deskundige(n) aktueel. Bij onderzoek naar seksueel misbruik - in dienst dus van *justitie*, van het zoeken naar *de waarheid* - vervult de deskundige hulpverlener een *dubbelrol*; hij/zij is ook *rechercheur*. Een ernstig *rolconflict* is er zo; ernstig vooral voor het desbetreffende kind/jeugdige wanneer hem of haar niet of niet voldoende acceptabel duidelijk wordt gemaakt dat het nú gaat om het vinden van de waarheid - m.i. is *recherchewerk* bij kinderen ontoelaatbaar en onverantwoord als het gebeurt *onder het mom van hulpverlening*.

Natuurlijk is de mate van eventuele beschadiging sterk afhankelijk van meerdere factoren waar de leeftijd en ontwikkeling van het desbetreffende kind niet de minst belangrijke van zijn.

4. Het grote probleem (Baartman in 1987: "Een van de grootste problemen in het onderzoek inzake kindermishandeling") is de *omschrijving* van wat kindermishandeling is. Er bestaan ongeveer evenzovele definities als onderzoekspropjekten...(Zie ook: R.I.Klisser, *Seksueel misbruik van kinderen - een andere analyse en aanpak gewenst?* Amsterdam 1990).

Het grote probleem is, en blijft ook in dit rapport, de *omschrijving* van wat seksueel misbruik is.

De Commissie kiest als definitie van wat zij onder seksueel misbruik van kinderen verstaat, een uitbreiding van de definitie van Draijer (N.Draijer, *Seksuele traumatisering in de jeugd. Gevolgen op lange termijn van seksueel misbruik van meisjes door verwanten*. Bew. Proefschrift VU. Amsterdam: SUA, 1990), bladz. 19 en 20 in het rapport.

Maar wat nu onder deze definitie valt, wat dus nu wel of niet seksueel misbruik mag/moet worden genoemd, dat is nog allerminst duidelijk.

En onduidelijk is het al gauw wanneer het gaat om verschillende interpretatie-mogelijkheden, wanneer er ook andere waarderingen bestaan dan die door de Commissie worden gehanteerd, die bovendien worden gestaafd door andere, óók gerenommeerde en integere wetenschappers - seksualiteit, erotiek, lichamelijke lustbeleving, het zijn fenomenen die meestal toch zeer

persoonlijke, subjektieve betekenis hebben, bij uitstek afhankelijk van de eigen waarden en normen, dus zeer controversieel (kunnen) zijn.

De Commissie hecht veel waarde aan wat ik nu maar aanduid met *individualisering* zoals bijvoorbeeld in par. 2.3.1. p. 17 e.v. waar de classificatie seksueel misbruik ter sprake komt: "Deze classificatie als zodanig biedt weinig of geen aanknopingspunten voor de individuele hulpverlening. Daarvoor moet worden aangegeven hoe in dit individuele geval seksueel misbruik kon ontstaan, hoe het ervaren is en welke gevolgen het heeft voor het kind." Maar waar het de vooronderstellingen betreft, de basisopvattingen, de waarden en normen, gaat de Commissie ervan uit dat er uniformiteit, eenduidigheid en eensgezindheid bestaan!

Vooraf wat in par. 2.2.2. **Seksueel misbruik en mogelijke schade** (p. 16) wordt betoogd, is van (doorslaggevend?) belang voor de betekenisgeving van het rest van het rapport. Dat bij seksueel misbruik de persoonlijke (lust)behoefte van een volwassene overheerst, zoals bijvoorbeeld op p. 16 staat te lezen, kan ik onderschrijven, het lijkt me een zinnig criterium. Maar als het niet slechts als *toetsingscriterium* geldt, maar ook als *identifikatiemogelijkheid* = alle seksueel contact van een volwassene met een kind berust bij voorbaat eenzijdig en enkel op lustbehoefte van die volwassene, dan zet ik daar grote vraagtekens bij. Ook de zin op dezelfde bladzijde: "Ook al wordt wel eens gedacht dat seksuele handelingen van volwassenen met kinderen niet altijd tot schade leiden, meestal is dat wél het geval." geeft weinig of geen ruimte voor andere ervaringen (en onderzoeksgegevens), maakt die zelfs licht verdacht. Het is een bewering die lucide lijkt, maar gemengd is samengesteld: wetenschap, maar ook moraal, die echter impliciet blijft - en juist over het stuk moraal erin is nogal verschil van mening en stellingname mogelijk en voorhanden; voor het wetenschapsdeel van de geciteerde mening geeft door de Commissie niet meegenomen onderzoek en ervaringen vanuit de praktijk van (bijvoorbeeld onze hulpverlening) genuanceerder antwoorden.

Er wordt ook, juist hier weer geen enkel onderscheid gemaakt: er is sprake van *het kind*, geen enkele individualisering, geen enkele leeftijds-aanduiding (hebben we het over een 5-jarige of een 15-jarige en maakt dat echt geen verschil??) De wetgever maakt sinds oktober 1991 wel verschil in leeftijd: artikel 247 werd klachtdelikt voorzover het een persoon betreft tussen 12 en 16 jaar.

Pas in par. 2.6. **Afgrenzings** (p. 21 e.v.) wordt daar de nodige informatie over verstrekt.

De Commissie signaleert dat "in de literatuur een eenduidige afgrenzing van seksueel misbruik van kinderen" ontbreekt. "Bovendien, zo wordt gezegd, hangt het duiden van een bepaalde handeling als *misbruik* mede af van de ontwikkelingsleeftijd van het kind. Een centraal punt in veel definities is de machtsongelijkheid van het kind ten opzichte van de ander." (p. 19)

Maar bepalen wat nu bij de *ontwikkelingsleeftijd* van *dit kind* wel of niet past, is nou net het moeilijke handwerk - wie kan dat? op grond van welke vooronderstellingen? binnen welke kontekst van kind en omgeving? Betekent machts-*ongelijkheid* per definitie inderdaad machts-*misbruik*? Al met al begrijp ik dat de Commissie weliswaar uitgaat van de (door haar uitgebreide) definitie van Draijer, maar ook dat in de toelichting erop, in de inleiding die er aan vooraf gaat en in de verdere toepassing steeds duidelijker als omschrijving van seksueel misbruik van kinderen naar voren komt: *alles wat met seks te associëren is* (want dat is - meestal -schadelijk).

Proef op de som, als was het een tussentijdse toetsing voor zelfstudie: in par. 2.6.

Afgrenzings (p. 21) staat deze zin: "Of er bij pedofilie - het geheel of gedeeltelijk emotioneel, erotisch en seksueel gericht zijn op kinderen - sprake is van misbruik, volgt uit de definitie (paragraaf 2.4.)" M.i. volgt uit *de definitie* van par. 2.3.: pedofilie = soms/vaak wél en soms/vaak géén seksueel misbruik. Maar uit enkele andere paragrafen (met name 2.2.2.) volgt: pedofilie = (vrijwel) altijd seksueel misbruik! Overigens is de mening van prof. W. Wolters (Commissielid en nogal bepalend, getuige ook zijn optreden in de media sinds jaar en dag) dat pedofilie altijd schadelijk is voor kinderen - recentelijk zegt hij dat zo (volgens De Limburger van 4 juni 1994): "Ik geef geen afkeurend oordeel over pedofilie, dat moeten anderen maar doen, maar het is wel aantoonbaar dat pedofilie niet goed voor het kind is." (In hetzelfde artikel/interview zegt hij overigens nogal wat waar ik het in ieder geval wel hardgrondig mee eens kan zijn, daar niet van.)

5. Een moeilijk chapiter is dat over *signalen* en *signaleren*: Hoofdstuk 3. Signalen van seksueel misbruik. En hoofdstuk 4. Van signaal naar onderzoek.

Ik vind wat de Commissie in deze twee hoofdstukken doet erg onbegrijpelijk: het is alsof zij is blijven hinken op twee gedachten, op twee elkaar uitsluitende keuzemogelijkheden. Zij maakt allerlei onderscheidingen en onderverdelingen, detailleert en differentiëert, maar uiteindelijk besteedt zij een heel hoofdstuk aan signalen en signaleren, waarvan ze zelf zegt: eigenlijk kun je er niet veel mee, dezelfde signalen kunnen zus, maar ook zo worden uitgelegd en verwijzen niet eenduidig en vanzelfsprekend naar...

Al weer: de toepassing, de uitwerking is, vrees ik, problematisch. Meteen in de inleiding van het hoofdstuk (p. 29) wordt melding gemaakt van, verwezen naar de observatiestudie van Friedrich (tabel uit de studie op p. 117). Als ik de geciteerde lijst (daar moet ik het nu mee doen, de hele studie ken ik niet overigens) lees, gebruik in de kontkest van dit rapport (en dat is toch de bedoeling), dan raak ik toch danig in verwarring: ik heb heel wat (schijn)zekerheden, wegglijdende (on)duidelijkheden (definitie/ omschrijvingsperikelen; signaleringsdilemma's) en veel deskundigen-inbreng voorgeschoteld gekregen: ik mag/moet diverse gedragingen uit de *normale* lijst wel/niet als seksueel misbruik zien...waarbij ik dan maar (zonder dat zo duidelijk te zeggen of te tonen) het zekere voor het onzekere ga nemen en voortaan al heel gauw seksueel misbruik ga zien... (Ik neem echt aan, dat de Commissie dit effect niet bedoeld zal hebben.)

Ik zie dit rapport al in handen van menig onderwijskracht - toch ook behorend tot de beoogde doelgroepen? Er zijn al de nodige boeken en nota's en evenzovele studiedagen en andere deskundigheidsbevorderende bijeenkomsten geproduceerd om ook leerkrachten signaalgevoeliger te maken inzake (vermoeden van) seksueel misbruik van kinderen. Er zijn ook onderzoeken gedaan onder meer naar waarom leraren zo weinig seksueel misbruik van kinderen signaleren. Daar komen als drie belangrijkste oorzaken uit naar voren: leraren weten weinig of niets van seksueel misbruik, ze zijn niet of onvoldoende signaal-gevoelig, ze hebben (te) grote weerstanden. Onze bevindingen van de afgelopen 18 jaar (ervaringen van de Werkgroep S.i.R. en sinds 1986 van het Projekt Preventie Kindermishandeling Zuid-Limburg) leveren andere inzichten op. Natuurlijk zijn er leraren die weerstanden hebben om serieus aandacht te besteden aan kinderen die seksueel misbruikt zijn of worden, natuurlijk weten heel wat leraren (te) weinig van de problematiek af en natuurlijk is het zo dat niet alle leraren even gevoelig zijn - niet alleen voor signalen van seksueel misbruik van kinderen -, precies zoals dat kan worden gezegd van hulpverleners, onderzoekers, enz....

▲ls het om (vermoeden van) seksueel misbruik van kinderen binnen de familie gaat, heeft de leraar, de school (evenals de hulpverlener/ deskundige-dianosticus/therapeut) met een setje problemen te maken, waar in de regel geen of nauwelijks aandacht op wordt gevestigd en waar ook geen of nauwelijks ondersteuning bij wordt gegeven door de deskundigen van buiten. De nadruk op het belang en het nut van signalen, signaleringslijsten en signaal gevoelig(er) worden, zet hen op het verkeerde been, suggereert dat het (kunnen) *bewijzen* van essentieel belang is, dat zij daar als leraar eigenlijk een cruciale rol in te spelen hebben, suggereert houvast en zekerheid die slechts schijn zijn.

- a. Het probleem seksueel misbruik binnen het gezin (door een van de ouders bijvoorbeeld) raakt rechtstreeks de *ouderlijke macht*, anders gezegd: de leraar die met (vermoeden van) seksueel misbruik wat wil, dreigt binnen de kortste keren in een machtsstrijd met de ouders verstrikt te raken.
- b. De tweede barriere vormt het *ideaalbeeld van de goede ouder*. Met (beschuldiging, verdenking alleen al van) seksueel misbruik valt dit ideaalbeeld in duigen - in onze dagen bestaat er geen schandelijker gedrag van ouders dan hun kinderen seksueel misbruiken.
- c. De derde hindernis vormt het *taboe van de seksualiteit*; onbesproken en (in onze tijd weer) steeds minder bespreekbaar - ook nog tussen volwassenen en kinderen.
- d. De vierde moeilijke opgave waar leraren dan voor staan, is eigenlijk van algemene aard, maar is nu extra zwaar. Het verhaal van seksueel misbruik door een ouder is (zeer) *slecht nieuws* - de meeste leraren zijn nog niet zo goed voorbereid op het voeren van slecht nieuwsgesprekken überhaupt, laat staan van gesprekken met zo'n slecht nieuws.

e. Als vijfde knelpunt geldt de *dubbelrol* die ze vaak (moeten) vervullen en het *rolconflict* waar ze dan gemakkelijk in verzeild raken. Enerzijds zijn ze vertrouwensfiguur, bondgenoot van de kinderen en ondersteuner van de ouders bij hun opvoedingstaak, anderzijds zijn ze onderzoekende, kritische, rechercherende aanklager. Er is weinig voor nodig om voor de ouders dan veroordelende aanklager te worden, die een bedreiging voor hen vormt - dit rolconflict maakt hen vrijwel ongeschikt om de eigenlijke rol, van ondersteuner bij de opvoeding en van bondgenoot van het kind, verder waar te maken. In plaats van een goede of betere leraar = bondgenoot-opvoeder wordt de leraar tweederangs, slechte rechercheur en aanklager.

Dat dit rolconflict, dit dilemma te vermijden is, kunnen ze nauwelijks nog geloven... Alternatieven? Zie 6. (Zie ook het STAPPENPLAN Hulpverlening KINDERMISHANDELING *Kinderen hangen hun problemen niet aan de kapstok in de gang*. Projekt Preventie Kindermishandeling Zuid-Limburg, Maastricht/Heerlen 1990).

f. De zesde moeilijkheid wordt gevormd door het besef van de eigen *ondeskundigheid* die even groot is als de traumatische gevolgen voor het desbetreffende kind ernstig zijn - dat hebben ze wel geleerd en gelezen; de media berichten er dagelijks over. (Het nu voorliggende rapport straalt ook weer de nodige *deskundigheid* uit, waar je als gewone praktijk-man/ vrouw zeer bescheiden van wordt - als je dat al niet bent geworden in de confrontatie met de hier aan de orde gestelde problematiek.)

De vaak vooral sensationele, ongenueanceerde en buitenproportionele aandacht in de media in het afgelopen decennium tenslotte, maken het ook leraren (en hun bepaald niet alleen) niet eenvoudig om het probleem van seksueel misbruik van kinderen met de nodige realiteitszin tegemoet te treden.

6. De vraag naar de alternatieven voor de zeer problematische en specifieke deskundigheden en ervaring vragende opdracht van herkennen en duiden van signalen - is die vraag wenselijk of nodig alleen voor leraren? Naar mijn overtuiging zeker niet alleen voor leraren! In een van de bekende EGRI-films, (1989) bedoeld ter deskundigheidsbevordering inzake seksueel misbruik/geweld, begint de passage over seksueel misbruik/geweld en hoe je als huisarts ermee om kunt gaan in contact met patiënten, met de even verrassende als ontwapenende opmerking: "je kunt er naar vragen." ...

In plaats van deze *schot in de roos* toe te lichten, uit te werken, te demonstreren (hoe doe je dat nu? hoe kun je dit oefenen? en wat zijn daar de voorwaarden bij jezelf als huisarts/persoon voor?), put de videoband zich uit in verhalen/informatie/ onderbouwing/voorbeelden van - inderdaad - **SIGNALEN**. De afstand huisarts-patiënt wordt er eerder door vergroot dan overbrugd; de huisarts, de leraar kan z'n patiënt, z'n pupil eerder *doorhebben* (en dat kun je nog perfectioneren vanachter het *one-way-screen*), maar hij kan met deze notie steeds minder beginnen, bij gebrek aan contact, aan vertrouwen...

De alternatieven liggen voor de huisarts, maar ook voor de leraar alleerst in hun eerste en belangrijkste opgave/deskundigheid/kans: *contact maken, vertrouwen en ondersteuning geven*, zodat de patiënten, de pupillen zich zelf (meer en beter) kunnen uiten over voor hen moeilijke, pijnlijke ervaringen. En dát leer je natuurlijk niet in een cursus signaalgevoeliger worden, het kun je ook niet waar maken op een achternamiddag of op een bliksemhuisbezoek.

In een stelling met de werking van een kommunicerend vat, uitgedrukt - die in de praktijk heel goed als *criterium* funktioneert:

- a. Als je niet als opvoeder (resp. leraar, hulpverlener) open reëel, voor kinderen bereikbaar (= zo dat ze zichzelf kunnen en durven zijn, zich veilig voelen, je vertrouwen - -) over de positieve, fijne kanten van lustbeleving, erotiek, seksualiteit van een mens zelf en samen met anderen, kunt praten, daarbij zelf model kunt zijn,
- b. dan lukt het je óók niet om open, reëel en voor kinderen bereikbaar te zijn, hen goed te helpen als er problemen zijn zoals seksueel misbruik, en/of hen voor te bereiden op het voorkómen van problemen op deze terreinen.

In a. moet je veel investeren om de energie, inventiviteit en het geld dat je in b. steekt rendabel te kunnen maken.

Een toepassing: als je als leraar, als opvoeder, als hulpverlener het dan niet klaar krijgt op een wat bevrijdende manier over toch wat persoonlijker kanten van jezelf en van elkaar, over intimiteit te

praten, dan moet je het doen met de schijnzekerheden en de kwasio-handvaten van de *stappenplannen* en *protokollen* van de deskundigen - ik moet de eerste leraar, opvoeder, hulpverlener nog tegen komen die daar dan mee overweg kan.

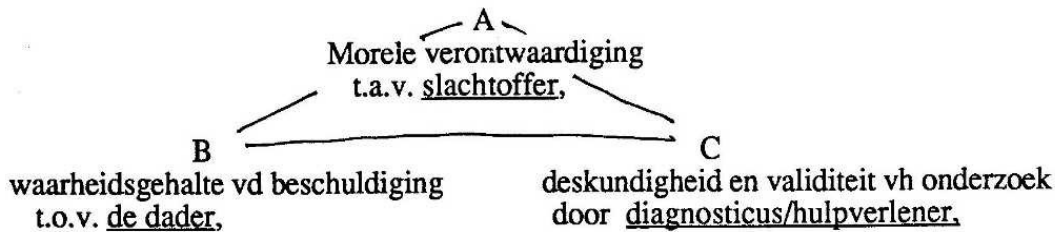
7. We hebben met genoeg kennis genomen van de verwijzing naar één van de Maastrichtse S.i.R.-activiteiten in **par. 3.4. Pleggergeruchten**, i.c. naar het *Samenwerkingsprotocol inzake maatschappelijke onrust rond (vermeend) strafbaar seksueel gedrag*. Er zijn (gelukkig) geen nieuwe ervaringen te melden...

8. Een laatste opmerking geldt de richtlijn, het pleidooi voor het vormen van samenwerkingsverbanden seksueel misbruik. Ik vind het anno 1994 een licht bevreemdend advies. Wat zo langzamerhand toch al algemeen wordt onderschreven waar het preventie van seksueel misbruik van kinderen betreft: niet geïsoleerd, niet apart aanpakken; eerder in een totaal-programma (kortom: zie de Invitational conference, NcGV, Utrecht 19 mei 1994), dat geldt m.i. ook en ook al lang (gelet bijvoorbeeld op de aard van de problematiek en de kontekst ervan) voor de hulpverlening. Dus: samenwerkingsverbanden ja, maar dan wel betreffende *alle* vormen van kindermishandeling.

Jan Wauben
RIAGG Maastricht
6-6-1994

II.

1. Ook al wordt de probleemstelling geplaatst in de driehoek

uitwerking van de probleemstelling legt vooral het accent op C. Dit punt van de driehoek is het makkelijkst accuraat, zuiver en 'waardevrij' te operationaliseren. A. en B. zijn moeilijker grijpbaar en worden vaag gelaten.

In het grensgebied tussen hulpverlening en justitiëel optreden is in de praktijk moeilijk onderscheid of scheiding aan te brengen; het zit vol valkuilen en strijdpunten. Ook hierover is veel onduidelijk gebleven.

De eigenständigkeit van diagnose en hulpverlening wordt weinig gerespecteerd en staat te veel in functie van justitiëel en politieel optreden.

2. Definities zijn vaak morele uitspraken.

- . termen als seksueel misbruik, seksuele handelingen en -omgangsvormen worden verwarrend door elkaar gebruikt

- . 'schade' (p. 16)

Hoewel er geen uitsluitel wordt gegeven over 'schadelijkheid', is er toch de stellingname 'het is schadelijk'

- . het begrip 'pleger' is justitiëel net zo belast als het begrip 'dader'

- . de positie van het kind wordt bij voorbaat geschetst als ondergeschikt, gedwongen
- . het begrip 'ontwikkelingsleeftijd' van het kind wordt vaag gelaten, en toch blijkt het essentieel in de verdere discussie
- . ik mis de verantwoording van de volgende stelling (p. 21): 'Als het kind uitnodigt tot seksuele handelingen en de volwassene gaat er op in, dan is het seksueel misbruik.

3. Paragraaf over allochtonen (p. 24-25)

Andere culturele normen en waarden worden gemeten met onze normen en waarden.. Normen en waarden van allochtonen worden kritisch belicht (mogelijk terecht); dit staat in contrast met de weinig kritische houding t.o.v. normen en waarden van de eigen cultuur, waar de hele handleiding van doortrokken is.

4. Onderzoekshouding etc.(p. 49-50)

Juist de elementen die vragen om nuancering, zorgvuldigheid, gedetailleerdheid en oog voor de context worden even genoemd, te weinig uitgewerkt, dus omzeild. Met name de suggestiviteit en de weerstand van het kind, de loyaliteitsproblemen van het kind en het lerend effect van herhaald (onder)vragen.

5. Belangen van het kind (p. 88-89)

Zelfde opmerkingen als bij punt 4.

Hoezo geeft de rechter uitsluitsel over het belang van het kind?

6. Meldings- en aangifteplicht

van iedereen die met kinderen te maken heeft. (p 79).

Welke sfeer wordt om een kind gecreëerd? hoe ver reikt de morele verontwaardiging rond het slachtoffer - morele verontwaardiging kent geen grenzen?

drs. Katrien Grootaers

RIAGG Maastricht

15-6-1994